

Відгук
офіційного опонента на дисертацію
Носенко Діни Володимирівни
«Особистісні чинники психологічного феномену самоінвалідації
як форми проактивної копінг-поведінки»
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за
спеціальністю 19.00.01 загальна психологія, історія психології.

Дослідження самоінвалідації як специфічної форми копінг-поведінки представляє інтерес у теоретичному та практичному аспектах. Попри довгу історію існування цього поняття у зарубіжній психології, як у зарубіжній так і у вітчизняній науковій літературі відсутні ґрунтовні теоретичні та емпіричні дослідження цього явища. З огляду зазначеного, спроба автора розглянути самоінвалідацію як специфічну форму проактивної поведінки є вагомим внеском у подальший розвиток як концепту копінг поведінки так і власне поняття самоінвалідації для вирішення проблеми категоризації цього явища.

Дослідження Д.В. Носенко носить істотний практичний потенціал у застосуванні отриманих закономірностей у розробці стратегій корекції копінг-поведінки, має високу практичну значущість для діяльності психологічних служб організацій, освітніх і медичних закладів. Необхідно окремо відмітити здійснену дисертанткою адаптацію методики «Шкала самоінвалідації», що дозволяє як проводити діагностику цього явища в україномовних досліджуваних так і здійснювати подальше наукове дослідження даної проблеми.

Об'єктом дослідження Д.В. Носенко виступила самоінвалідація як форма проактивної копінг-поведінки, предметом – особистісні чинники схильності до самоінвалідації як емоційно-вмотивованої проактивної копінг-поведінки типу уникнення. Дисертантка ґрунтовно і чітко формулює

мету дослідження. Поставлені у роботі завдання відображають логіку досягнення поставленої у роботі мети.

У першому розділі «Самоінвалідація як імовірна форма проактивної копінг-поведінки» автором проведено змістовний аналіз основних підходів до дослідження самоінвалідації та копінг-поведінки. Самоінвалідація розглянута у межах підходу С. Бергласа і Е. Джонса як мотиваційна стратегія самозахисту індивідом власного образу компетентного суб'єкта, і підходу Ч. Снайдера і Т. Сміта, у якому даний феномен розглядається як форма ставлення суб'єкта до власних обмежених можливостей досягнення успіху у різних видах активності, пов'язаних із життєдіяльністю.

Дисертантка розглядає проактивний та реактивний види копінг-поведінки. У межах проактивного копіngu Д.В. Носенко виокремлює два підходи до його дослідження: Д. Еспінвол та С. Тейлора, відповідно до якого проактивний копінг це процес, за допомогою якого індивід готується до потенційних стресорів у майбутньому, та підхід Р. Шварцера та С. Таубет, які розглядали це поняття як метод створення умов для досягнення майбутніх цілей. Дисертантка наголошує на проактивній природі цього феномену, що передбачає об'єднання планування та превентивних стратегій з активним цілепокладанням.

В результаті теоретичного аналізу автор робить висновок про відповідність феномену самоінвалідації ознакам емоційно-фокусованої стратегії і стратегії уникнення реактивного копіngu.

У другому розділі дисертації «Особистісні чинники самоінвалідації як емоційно-вмотивованої форми проактивної копінг-поведінки типу уникнення» на основі теоретичного аналізу дисертанткою здійснена категоризація самоінвалідації як проактивної копінг стратегії, зумовленої недостатністю особистісних ресурсів усвідомленого самоконтролю, необхідних для досягнення успіху у складних ситуаціях життєдіяльності.

Автором розкрита стратегіальність самоінвалідації, як притаманність їй механізму екстерналізації чинників прогнозованих невдач при вирішенні

нагальної проблеми. Автор зазначає, що пошук екстерналізації чинників можливої невдачі можна розглядати як неготовність індивіда взяти на себе відповідальність за вирішення проблеми у зв'язку із недостатністю внутрішніх ресурсів, що викликає незадоволення собою.

Також у другому розділі роботи запропонована модель особистісних чинників, що детермінують вибір конструктивних та неконструктивних форм проактивної копінг-поведінки. Модель містить три взаємопов'язані рівні оцінювання ефективності копінг-поведінки: первинний (афективний) рівень прояву ставлення до ситуації, до якого автор віднесла глибинні афективні реакції, зумовлені рівнем нейротизму особистості; когнітивний рівень, до якого увійшли ознаки «его-ідентичності» як стабільності Я-концепції у складних та стресогенних ситуаціях, а також поняття «его-залученості» як рівня актуалізації поведінкових ресурсів оцінювання наявних ресурсів стресоподолання; та граничний рівень вибору форми копінг-поведінки, що пов'язаний з рівнем суб'єктивного благополуччя суб'єкта і безперервності його психічного здоров'я.

У третьому розділі роботи – «Емпіричне дослідження особистісних чинників і категоріального статусу самоінвалідації як проактивної копінг-стратегії» представлено результати емпіричної частини дослідження академічної самоінвалідації студентів університету імені Олеся Гончара.

Описана процедура і результати адаптації методики «Шкала самоінвалідації»: за допомогою факторного аналізу перевірена структура опитувальника, застосований критерій внутрішньої узгодженості альфа Кронбаха, здійснена перевірка тестової-ретестової надійності, отримані за методикою результати порівнені з результатами за іншими методиками.

Під час аналізу отриманих емпіричних даних автор доцільно застосовує комплекс статистичних методів, що різносторонньо розкривають зв'язки між досліджуваними феноменами. Поставлені у теоретичній частині роботи проблемні питання і гіпотези вдало формулюються у формі емпіричних гіпотез.

Висновки роботи структуровано та в повному обсязі відповідають на поставлені у роботі завдання.

Основні наукові здобутки дисертаційного дослідження Носенко Д.В. на нашу думку полягають у:

- введенні у вітчизняний науковий обіг психологічного поняття «самоінвалідація» та адаптації методичного інструментарію для його емпіричного дослідження;

- теоретичній розробці феномену самоінвалідації як проактивної емоційно-вмотивованої копінг-поведінки, орієнтованої на уникнення вирішення нагальної проблеми (за відсутністю впевненості у її успішному розв'язанні) заради збереження в очах оточуючих власного образу компетентного суб'єкта – інтеграція самоінвалідації у структуру проактивної копінг поведінки;

- встановленні особистісних чинників, що зумовлюють схильність людини до застосування самоінвалідації як стратегії проактивної копінг-поведінки, визначення їх ієрархії з провідним значенням недостатності умов саморозвитку;

- подальшому розвитку ідеї щодо ролі у виникненні самоінвалідації показника перервності психічного здоров'я.

Дисертаційна робота має значення для науки і практики. Отримані теоретичні та емпіричні результати дисертаційного дослідження можуть бути застосовані при підборі персоналу для відповідальних видів діяльності, прогнозуванні успішності навчання і оцінки емоційної стійкості спортсменів, які беруть участь у відповідальних спортивних заходах, проведенні просвітницької роботи із суб'єктами навчання, зокрема роз'яснення високої ймовірності перетворення епізодичних актів самоінвалідації у стійку звичку, загрозову стосовно прогнозу успішності навчання. Результати роботи свідчать про необхідність врахування впливу специфічних емоційних станів суб'єктів навчання з високим рівнем нейротизму при проведенні контрольних заходів, орієнтованих на публічне оцінювання результативності

досягнень, доцільність застосування цілеспрямованих засобів оптимізації самооцінки і емоційних станів осіб із спеціальними фізичними потребами, схильних до переживання комплексу неповноцінності.

Основні результати наукової роботи дисертантки висвітлено у сімнадцяти працях, із них чотири – у фахових наукових виданнях, затверджених МОН України, три – у закордонних виданнях, десять – у 8 матеріалах конференцій і форумів.

Оцінюючи дисертаційну роботу Носенко Д.В. в цілому позитивно, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження та побажання:

1. Нам видається, що при розгляді проблеми, зазначеної в роботі, більш чіткого структурування потребує категоріальне поле дослідження щодо співвідношення понять: проактивний, превентивний, антиципаторний копінг. Це визначило б більш чіткі критерії віднесення самоінвалідації до власне проактивної поведінки. Дисертантка розглядає проактивний копінг споміж споріднених понять, наголошуючи на проактивній установці, цілепокладанні як його критеріальних ознаках. Відповідно до цього нам видається слушним розглядати самоінвалідацію як антиципаторну копінг-поведінку – завчасне подолання очікуваної, прогнозованої ситуації, яка має високий ступінь ймовірності або безумовно відбудеться у віддаленому, але осяжному майбутньому. В такому випадку цей вид копінгу є також спрямованим на майбутнє, але не включає в себе досягнення і подолання поставлених самим досліджуваним цілей.

2. Автор виділяє цілепокладання та проактивні установки як істотну характеристику проактивного копінгу. Однак у дослідженні не було здійснено оцінки особистісної значущості досліджуваних ситуацій екзаменів, що дозволило б з впевненістю категоризувати їх як доцільні для вивчення власне проактивного копінгу.

3. Щодо третього розділу роботи: при аналізі коефіцієнтів регресії (с. 111-114) не вказано, чи це стандартні коефіцієнти регресії, при наведенні результатів факторного аналізу (с. 194) не вказаний метод, за допомогою

якого виділено фактори та кумулятивний відсоток поясненої ними дисперсії. Уточнення цього внесло би більшу ясність у сприйняття матеріалу.

4. У тексті дисертації наявні мовно-стилістичні неточності, що певним чином ускладнюють сприймання матеріалу роботи.

Незважаючи на висловлені зауваження та побажання, дисертаційна робота Носенко Діни Володимирівни «Особистісні чинники психологічного феномену самоінвалідації як форми проактивної копінг-поведінки», є завершеною працею, має наукову новизну, а рівень теоретичного та емпіричного аналізу досліджуваної проблеми, глибина науково–теоретичних узагальнень, здійснених дисертанткою, логіка та послідовність викладення матеріалу свідчать про високий науково-теоретичний рівень дисертантки.

Викладене вище дає підстави для висновку про те, що дисертація «Особистісні чинники психологічного феномену самоінвалідації як форми проактивної копінг-поведінки» відповідає всім вимогам п. п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року. Носенко Діна Володимирівна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Офіційний оппонент:

кандидат психологічних наук,
асистент кафедри загальної психології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

